

الگوی پارادایمی ویژگی‌های "دانشگاه تمدن‌ساز" در فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی با رویکرد تحلیلی داده بنیاد و روش سیستماتیک از منظر آیه الله خامنه‌ای

حمید رضا منیری^۱، هادی بیاتی^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۱/۱۰

چکیده:

پژوهش حاضر به دنبال ارائه الگوی پارادایمی ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز در فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی از منظر آیه الله خامنه‌ای است. این پژوهش از نوع کیفی است که با به‌کارگیری نظریه داده‌بنیاد و روش سیستماتیک انجام شد. هدف اصلی این مقاله توسعه و تقویت دانش بومی در موضوع دانشگاه تمدن‌ساز است؛ به همین منظور اندیشه‌های آیت الله خامنه‌ای به عنوان مبنای تحلیل انتخاب شده است. کمک به جریان تحلیل علمی در کشور با محوریت اندیشه‌های آیت الله خامنه‌ای و تقویت نقش آکادمیک دانشگاه‌ها در مطالعات راهبردی، از جمله اهداف فرعی این پژوهش است. بر مبنای این روش، داده‌ها که سخنرانی‌های آیه الله خامنه‌ای، طی سالهای ۱۳۵۲ تا ۱۴۰۱ می‌باشد، طی سه مرحله کدگذاری باز و محوری و انتخابی تحلیل شدند. در سه مرحله کدگذاری، مقوله‌های اصلی و فرعی شناسایی و به یکدیگر مرتبط شدند که عبارت بودند از: شرایط علی (تحول معرفتی، تحول اخلاقی، تحول فقهی)، شرایط زمینه‌ای (ایجاد گروه‌های تحقق بخش دانشگاه تمدن‌ساز و سازماندهی گروه‌های تحقق بخش دانشگاه تمدن‌ساز)، شرایط مداخله‌گر (مدیریت منابع انسانی و فرهنگ سازمانی)، راهبردها (راهبردهای جذب و راهبردهای آموزشی)، و پیامدها (توانمندسازی اخلاقی، توانمندسازی معرفتی و توانمندسازی فقهی). در نهایت نیز پارادایم کدگذاری تشریح شد و مدل نهایی شکل گرفت. بر این اساس، توجه به مدل ارائه‌شده می‌تواند زمینه‌ساز تحقق عملی دانشگاه تمدن‌ساز از منظر آیه الله خامنه‌ای و بهره‌گیری از مزایای آن شود.

واژگان اصلی:

الگوی پارادایمی، رویکرد داده بنیاد، دانشگاه تمدن‌ساز، آیه الله خامنه‌ای، تمدن نوین اسلامی.

^۱. هیات علمی دانشگاه مازندران، گروه معارف اسلامی، رشته مدرسی معارف اسلامی گرایش انقلاب اسلامی، بابلسر،

H.moniri@umz.ac.ir

ایران (نویسنده مسئول)

^۲. هیات علمی دانشگاه مازندران، گروه معارف اسلامی، دکترای تخصصی تاریخ، بابلسر، ایران

H.bayati@umz.ac.ir

مقدمه

فرآیند تحقق اهداف اسلامی و رسیدن به تمدن نوین اسلامی مبتنی بر هندسه و منظومه فکری آیه الله خامنه‌ای دارای مراحل مختلفی است. ایشان شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی، را هدف نهایی انقلاب اسلامی می‌دانند، چرا که خط کلی نظام اسلامی، رسیدن به تمدن اسلامی است. لذا ریل انقلاب اسلامی که منتهی به آرمان تمدن نوین اسلامی خواهد شد هنوز تکمیل نشده و نیازمند تولید و ارائه منشورها، الگوها، مکتب‌ها و نظام‌های قدرتمند، مستحکم، غنی و جهان‌شمول در عرصه‌های یکپارچه اعتقادی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، هنری، فنی و علمی است. نظام‌های انقلابی تمدن‌ساز، نیازمند نظریه‌پردازی و ارائه مدل‌ها و الگوها در منظومه یکپارچه فرهنگ، سیاست، اقتصاد، دفاع و امنیت است. برای دستیابی به آرمان بلند ایجاد تمدن اسلامی، باید نقطه تصمیم را به‌درستی شناخت و مبتنی بر اندیشه‌های ایشان، نقش دانشگاه را تعیین نموده و مسیر را بر اساس آن پیمود. از منظر آیه الله خامنه‌ای نیز برای ایجاد یک تمدن اسلامی - مانند هر تمدن دیگر - دو عنصر اساسی لازم است: یکی تولید فکر و دیگری پرورش انسان.^۲ از منظر ایشان متوالی تحقق و بالندگی این منظومه، دانشگاه حکمت‌بنیان به‌عنوان قلب تمدن نوین اسلامی است؛ زیرا «مکتب دانشگاهی تراز اسلامی» مبتنی بر منظومه فکری امامین انقلاب اسلامی مبدأ و مرکز ثقل همه تحولات دیگر است؛^۳ چرا که خروجی‌های دانشگاه به‌عنوان انسان‌های تراز اسلامی در آینده نزدیک همان کارگزاران جهادی و دانش و فناوری‌های نوظهور و نافع بوده که مرجعیت و اقتدار علمی را به ارمغان خواهد آورد. از سوی دیگر ایشان از مدیران دانشگاه‌ها و مسئولان دستگاه آموزش عالی کشور، بررسی نقش دانشگاه در تحقق تمدن نوین اسلامی را مطالبه نمودند و فرمودند لازم است همه کارها را بر این

۱. مراحل شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی از دیدگاه رهبری دارای پنج مرحله است: ۱- تحقق اصل انقلاب اسلامی؛

۲- تحقق نظام اسلامی؛ ۳- تحقق دولت مطلوب اسلامی؛ ۴- بوجود آمدن کشور اسلامی؛ ۵- شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی. (بیانات در جمع اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم در مدرسه فیضیه ۱۳۷۹/۰۷/۱۴)

۲. همان.

۳. امام خمینی، سخنرانی در جمع اعضای جدید ستاد انقلاب فرهنگی (اسلامی کردن دانشگاه‌ها)، ۱۳۶۲/۷/۱۲.

اساس (یعنی شناخت وظایف و نقش دانشگاه تمدن ساز) قرار بدهید.^۱

با بررسی‌های به عمل آمده بر روی پژوهش‌های انجام شده در این زمینه، تاکنون پژوهشی که به شاخصه‌های دانشگاه تمدن ساز در فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای بر اساس روش تحلیل کیفی داده بنیاد که منتج به ارائه مدل پارادایمی بر اساس روش سیستماتیک شود، مشاهده نشده است. فرضیه‌های تحقیق عبارتند از:

الف: به نظر می‌رسد یکی از عوامل مهم شکل‌دهنده تمدن نوین اسلامی، تحقق دانشگاه تمدن‌ساز می‌باشد.

ب: به نظر می‌رسد بر اساس روش سیستماتیک کوربین تبیین شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، عوامل مداخله‌گر و راهبردها و نهایتاً پیامدهای دانشگاه تمدن‌ساز از منظر آیه الله خامنه‌ای در قالب مدل پارادایمی می‌تواند گام‌هایی بعدی را جهت تحقق تمدن نوین اسلامی فراهم کند.

۲- پیشینه پژوهش

با بررسی‌های به عمل آمده بر روی پژوهش‌های مرتبط با موضوع حاضر (در جدول ذیل) مشخص می‌شود که این پژوهش‌ها، یکی از صورت‌های ذیل می‌باشند:

الف: تبیین ویژگی دانشگاه تمدن‌ساز و تمدن نوین اسلامی بدون لحاظ به منظومه فکری آیه الله خامنه‌ای و بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی.

ب: تبیین کارکردهای اصلی دانشگاه در جامعه با تکیه بر اندیشه امام خمینی و با استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی.

پ: تبیین ویژگی دانشگاه تمدن ساز و بیداری اسلامی بدون لحاظ به منظومه فکری آیه الله خامنه‌ای و بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی.

ت: تبیین ویژگی جوانان تمدن‌ساز با استفاده از منظومه فکری آیه الله خامنه‌ای و بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی.

ث: تبیین ویژگی دانشجوی تمدن‌ساز با استفاده از منظومه فکری آیه الله خامنه‌ای و بدون استفاده از

^۱ . بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، ۲۰/۰۸/۱۳۹۴.

روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی.
بر این اساس (و با لحاظ به جدول ذیل) می‌توان نتیجه گرفت در این زمینه، تاکنون پژوهشی جهت بررسی ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز مبتنی بر اندیشه منظوم آیه الله خامنه‌ای بر اساس روش تحلیل کیفی داده بنیاد که منتج به ارائه مدل پارادایمی بر اساس روش سیستماتیک شود، دیده نشده است، لذا نوآوری این پژوهش در این امر می‌باشد.

ارزیابی	محورهای پژوهش حاضر			خلاصه پژوهش	عنوان	نویسنده	
	روشنی تحقیق: داده بنیاد و روش پارادیمی	تمدن‌نویس اسلامی بر اساس منظومه فکری رهبری	دانشگاه تمدن‌ساز			عنوان	نویسنده
پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادیمی، ویژگی دانشگاه تمدن‌ساز تمدن‌نویس اسلامی را بدون لحاظ منظومه فکری رهبری تبیین نموده است.	توصیفی-تحلیلی	نویسنده تمدن‌نویس اسلامی را بدون لحاظ به منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین نموده است.	نویسنده در این اثر نظریه دانشگاه تمدن‌ساز را از دو منظر آرمانی و واقع‌نگر مورد بررسی قرار داده است و سعی دارد دانشگاه تمدن‌ساز و رسالت تمدن‌سازی دانشگاه در ایران اسلامی را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد.	کتاب: «درآمدی بر دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی: بایسته‌های نظری»	علی‌آدمی ابرقویی	۱
پژوهش حاضر با استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادیمی، بدون اشاره به ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز و تمدن‌نویس اسلامی، کارکردهای اصلی دانشگاه در جامعه بر اساس آرمان‌های اسلامی در اندیشه امام	نظریه داده بنیاد	نویسنده تمدن‌نویس اسلامی را بدون لحاظ به منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین نکرده است.	نویسنده در این پژوهش بدون اشاره به بحث دانشگاه تمدن‌ساز، به بررسی و تجزیه و تحلیل اثر کارکردهای دانشگاه در پرتو اندیشه اسلامی امام خمینی پرداخته است.	مقاله علمی: بازتعریف کارکردهای اصلی دانشگاه در جامعه بر اساس آرمان‌های اسلامی در اندیشه امام	محمد مهدی ذوالفقارزاده، علی-اصغر سعادت‌آبادی	۲
پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادیمی، ویژگی دانشگاه تمدن‌ساز و تمدن‌نویس اسلامی، کارکردهای اصلی دانشگاه در جامعه را با تکیه بر اندیشه امام خمینی تبیین نموده است.	تحلیل محتوا	نویسنده تمدن‌نویس اسلامی را بدون لحاظ به منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین	نویسنده در این اثر ضمن تبیین مولفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز، کارکردهای جدید دانشگاه را عامل اصلی تمدن دانسته که می‌تواند بر پدیدآورندگان	مقاله علمی: بایسته‌های دانشگاه فرهنگ - ساز در هزاره سوم	حسین خنیفر، زینب سادات موسوی	۳

			نموده است.	خود فرهنگ و تمدن تأثیرگذار باشد.			نویسنده اسلام را بدون لحاظ منظومه فکری رهبری تبیین نموده است.
۴	محمدرضا احماتی و دیگران	مقاله علمی دایره المعارف: دانشگاه تمدن‌ساز و یی‌داری اسلامی	نویسنده در این اثر ضمن تبیین ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز، ارتباط این متغیر را با روند بیداری اسلامی مورد بررسی قرار داده است.	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین نموده است.	نویسنده تمدن را بدون لحاظ به منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	توصیفی- تحلیلی	پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی، ویژگی دانشگاه تمدن‌ساز و بیداری اسلامی را بدون لحاظ منظومه فکری رهبری تبیین نموده است.
۵	فاطمه وجدانی	مقاله همایش: مبانی و اصول پرورش دانشجوی تمدن‌ساز، بر اساس دیدگاه مقام معظم رهبری	نویسنده در این پژوهش بدون اشاره به ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز، شاخص‌های تمدن اسلامی و دانشجویی تمدن‌ساز را از دیدگاه رهبری مورد بررسی قرار داده است.	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین نکرده است.	نویسنده تمدن را با لحاظ به منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	توصیفی- تحلیلی	پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی، ویژگی دانشجویی تمدن‌ساز را با استفاده از منظومه فکری رهبری تبیین نموده است.
۶	ابوتراب سبیه پوش	مقاله علمی: ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز	نویسنده در این اثر به تجزیه و تحلیل مؤلفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز پرداخته و بر این باور است که دانشگاه یک نهاد مددکار جامعه	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین	نویسنده تمدن را بدون لحاظ به منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	توصیفی- تحلیلی	پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی، ویژگی دانشگاه تمدن‌ساز و تمدن

			نموده است.	امروزی که در ساختار کمکی به عنوان نظام تجلی می‌نماید، می‌تواند در تمدن‌سازی نقش اساسی داشته باشد.		
۷	محسن رادمهر و دیگران	مقاله علمی: واکاوی شاخص‌ها، ویژگی‌ها و بایسته‌های جوانان تمدن‌ساز در تراز نظام انقلابی در اندیشه مقام معظم رهبری	نویسنده در این اثر به واکاوی شاخصه‌های جوانان تمدن‌ساز در حوزه تمدن‌نویین اسلامی پرداخته و معتقد است نیروی انسانی مستعد و کارآمد با زیربنای عمیق اصیل ایمانی و دینی، یکی از مهم‌ترین ویژگی جوانان تمدن‌ساز است.	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین نکرده است.	نویسنده تمدن نوین اسلامی را با لحاظ به منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	تحلیل مضمون پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادیمی، ویژگی جوانان تمدن‌ساز را با استفاده از منظومه فکری رهبری تبیین نموده است.
۸	محمدباقر خرمشاد، علی آدمی	انقلاب اسلامی، انقلاب تمدن‌ساز؛ دانشگاه ایرانی، دانشگاه تمدن‌ساز	نویسنده در این اثر به بررسی تأثیر دانشگاه در شکل‌گیری تمدن‌نویین اسلامی پرداخته و معتقد است دانشگاه به عنوان یکی از کانون‌های علم و دانش و فرهنگ از مهم‌ترین مراکز تأثیرگذار در شکل‌گیری هر تمدنی است.	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین نموده است.	نویسنده تمدن نوین اسلامی را بدون لحاظ منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادیمی، ویژگی دانشگاه تمدن‌ساز را بدون لحاظ منظومه فکری رهبری تبیین نموده است.
۹	مرتضی اکبری، فریدون رضائی	واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین	نویسنده در این اثر به بررسی شاخصه‌های تمدن‌نویین اسلامی از دیدگاه رهبری پرداخته و	نویسنده ویژگی‌های دانشگاه	نویسنده تمدن نوین اسلامی را با لحاظ به منظومه فکری	پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادیمی،

			معتقد است از دیدگاه رهبری گسترش و ترقی تمدن نوین اسلامی به همت و خرد دسته‌جمعی نیاز دارد که در سایه اخلاق، کار و تلاش، ایمان به خدا، عقلانیت و... به وجود می‌آید.	رهبری تبیین نموده است		ویژگی تمدن نوین اسلامی را بدون لحاظ منظومه فکری رهبری تبیین نموده است.
۱۰	شهرام مهرآور گیگلو	شناسایی مولفه‌های دانشگاه تمدن ساز ایرانی اسلامی	نویسنده در این اثر ادبیات مربوط به دانشگاه تمدن ساز اسلامی- ایرانی را در راستای شناسایی مولفه‌های دانشگاه تمدن- ساز اسلامی- ایرانی در آموزش عالی کشور مورد بررسی قرار داده است.	نویسنده تمندسازی را تبیین- های دانشگاه تمدن‌ساز را تبیین نموده است.	نویسنده تمدن نوین اسلامی را بدون لحاظ به منظومه فکری رهبری تبیین نموده است	پژوهش حاضر بدون استفاده از روش داده بنیاد و ارائه مدل پارادایمی، ویژگی دانشگاه تمدن‌ساز ایرانی را بدون لحاظ منظومه فکری رهبری تبیین نموده است.

۳- چارچوب مفهومی پژوهش

۳-۱- فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی از منظر آیه الله خامنه‌ای

با بررسی و غور در مجموعه مکتوبات، منشورات، بیانیه‌ها سخنرانی‌های آیه الله خامنه‌ای، می‌توان به هندسه و منظومه فکری معرفتی ایشان دست یافت. منظومه فکری ایشان بیانگر گفتمان و جریان فکری - فرهنگی ویژه‌ای است که هم ادامه‌دهنده گفتمان فکری علمای گذشته، همچون شیخ مفید، شیخ طوسی، خواجه نصیر، صاحب جواهر، سید عبدالحسین لاری و استمرار بخش گفتمان امام خمینی است و هم با رویکرد اجتهادی به مسایل معاصر می‌پردازد و از جریان‌ها و گفتمان‌های معاصر همچون: جریان سنتی بی‌توجه به دغدغه‌های انسان معاصر، جریان روشنفکری غرب‌زده و شرق‌زده، جریان روشنفکری دینی التقاطی، جریان تجددستیز و سنت‌گرا، و جریان اخباری نوین و ضد عقلانی، متمایز است. (خسروپناه، ۱۳۹۶: ۱۳-۱۲)

بر اساس مبحث فوق، این هندسه و منظومه در بحثی تحت عنوان «فرآیند تحقق اهداف اسلامی» هم متبلور شده است که در واقع، دربرگیرنده مبنای مکتب فکری ایشان پیرامون انقلاب اسلامی می‌باشد. ایشان در این زمینه قائلند که نظام اسلامی دارای مبانی هست و آرمان‌هایی را دنبال می‌کند؛ و اینکه بر اساس این مبانی و آرمان‌ها، وظایفی برای حاکمان و مسئولان نظام اسلامی وجود دارد. ایشان پنج مبنا را به‌عنوان اصول اساسی اندیشه اسلامی طرح کرده و تبیین می‌کنند که عبارتند از:

- ۱- اینکه همه اندیشه‌های اسلامی بر اساس توحید است.
- ۲- اینکه انسان و جایگاه ویژه انسان در نظام خلقت بر اساس تکریم است.
- ۳- اینکه حیات انسان بعد از مرگ تداوم دارد.
- ۴- اینکه انسان دارای استعداد‌های بی‌انتهاست و چون خدا بی‌انتهاست، رشد انسان هم بی‌انتهاست - باشد. از این رو انسان برای یک سیر بی‌نهایت آفریده شده است.
- ۵- و اینکه عالم دارد به‌سمت حاکمیت حق و صلاح غلبه حق بر باطل حرکت می‌کند، گرچه فراز و فرودهایی در کار بوده است، اما روند کلی، همیشه به‌سمت غلبه حق بر باطل است. (بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۷۹/۹/۱۲)

از سوی دیگر ایشان با طرح پنج مبنای اصلی تفکر انقلاب که تبیین شد، پنج وظیفه را نیز برای حاکمان و مسئولان نظام اسلامی مطرح می‌کنند که در یک مسیر منطقی قابل تحقق می‌باشند. ایشان در این رابطه قائلند اگر این وظایف بدرستی انجام گیرد، فرآیند تحقق اهداف اسلامی محقق می‌شود. مراحل فرآیند تحقق اهداف اسلامی عبارتند از:

- ۱- تحقق اصل "انقلاب اسلامی" است؛ که در سال ۵۷ محقق شد.
 - ۲- تحقق "نظام اسلامی" است؛ که این مرحله از سال ۵۸ با تدوین و تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی محقق شد.
 - ۳- تحقق "دولت مطلوب اسلامی" است که تاکنون هنوز محقق نشده است.
 - ۴- بوجود آمدن "کشور اسلامی" بعد از تحقق دولت مطلوب اسلامی.
 - ۵- و نهایتاً شکل‌گیری "تمدن نوین اسلامی". (همان)
- لازم به ذکر است با توجه به اینکه هدف نهایی در مهندسی کلان ایشان، تحقق تمدن نوین اسلامی

می‌باشد، لذا لازم است ابتداء ابعاد و مولفه‌های کلی تمدن نوین اسلامی و سپس ویژگی‌های تمدن نوین اسلامی بر اساس دیدگاه ایشان، مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد.

۲-۳- ابعاد و مولفه‌های کلی تمدن نوین اسلامی

در این پژوهش تمدن اسلامی بیانگر همه جنبه‌های سیاسی و فرهنگی و اقتصادی و... جامعه است که ابعاد وجودی فرد و جامعه را پوشش می‌دهد. تمدن اسلامی، تمدنی دینی است که همه مؤلفه‌های آن بر محور اسلام می‌گردد. بدین ترتیب، تمدن اسلامی از همه ویژگی‌های تمدن الهی در چارچوب آموزه‌های قرآنی و متکی بر سنت پیامبر اکرم (ص) برخوردار است و مؤلفه‌های آن، دین، اخلاق، علم، عدالت، قوانین، مقررات، اصول دینی و غیره است. (جان احمدی، ۱۳۹۳: ۵۱)

به عبارت دیگر تمدن اسلامی مجموع آداب و رسوم مشترک میان ملت‌های مسلمان است و نباید که چون این تمدن نام اسلامی به خود گرفته، مظاهر آن همگی گرفته از قرآن و یا سنت است و دگرگونی پذیر نیست. نه چنین است، حکم شرعی برگرفته از قرآن و حدیث است، ولی آداب و رسوم پدیده اجتماعی است. بدین رو هر چند هم با گذشت زمان مظاهر تمدن تغییر یابد باز هم باید آن را تمدن اسلامی نامید» (همان)

مقام معظم رهبری «پیشرفت همه جانبه» را به عنوان تمدن نوین اسلامی در نظر گرفته‌اند و هدف انقلاب اسلامی و ملت ایران را ایجاد یک تمدن نوین اسلامی می‌دانند. ایشان معتقدند ما می‌توانیم تمدن نوین اسلامی را برپا کنیم و دنیایی بسازیم که سرشار باشد از معنویت و با کمک معنویت و هدایت معنویت راه برود. (بیانات در دیدار با اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۹/۹/۱۳۹۲) باید در نظر داشت پیشرفت در اسلام دارای دو بعد مادی و معنوی است و دنیا و آخرت در نظر گرفته شده است و هدف اصلی از پیشرفت در اسلام رسیدن به خداست.

بنابراین آیت الله خامنه‌ای در تعریف تمدن اسلامی، آن را تمدنی می‌داند که با شاخصه‌های ایمان و علم و اخلاق و مجاهدت مداوم، اندیشه پیشرفته و اخلاق والا همراه بوده و نقطه‌رهایی از جهان بینی مادی و ظالمانه و اخلاق به لجن کشیده‌ای است که ارکان تمدن امروزی غربند. (بیانات در اجلاس جهانی علما و بیداری اسلامی، ۰۲/۰۲/۱۳۹۲) معظم‌له در دیدار با رؤسای دانشگاه‌ها نیز موضوع را این‌گونه تبیین نمودند: «هدف، ایجاد یک حاکمیت اسلامی است که بتواند جامعه را به جامعه مورد نظر

و آرمانی اسلام تبدیل بکند؛ ... جامعه‌ای که در آن، هم علم هست، هم پیشرفت هست، هم عزت هست، هم عدالت هست، هم قدرت مقابله با امواج جهانی هست، هم ثروت هست؛ یک تصویر این‌جوری؛ ما به این می‌گوییم تمدن نوین اسلامی، می‌خواهیم کشورمان به اینجا برسد. (بیانات در دیدار روسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، ۱۳۹۴/۸/۲۰)

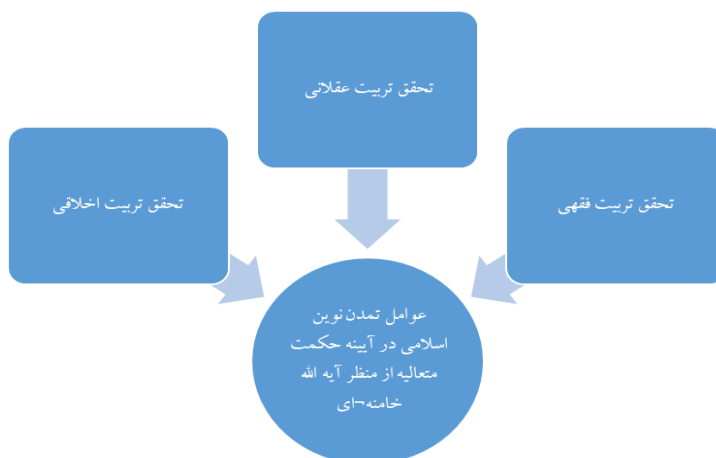
با حفظ مطالب موجود جهت دستیابی به آرمان بلند ایجاد تمدن اسلامی، باید نقطه تصمیم را به‌درستی شناخت و مبتنی بر اندیشه‌های آیت الله خامنه‌ای، نقش دانشگاه را تعیین نموده و مسیر را براساس آن پیمود. همان‌گونه که در بیان و تبیین ایشان آمده است: «امروز دانشگاه باید احساس بکند که کشور در یک نقطه عطفی قرار گرفته است که با دو گونه حرکت دانشگاه، دو مسیر متباین و متعارض از این نقطه عطف به‌وجود خواهد آمد؛ ... امروز نقش و رسالت دانشگاه، یک نقش تعیین‌کننده ... برای آینده کشور است... امروز تصمیم دانشگاهیان و همت دانشگاهیان، مثل نقش سوزن‌بانی است که دو مسیر ریلی را به‌کلی از هم جدا می‌کند. شما الان سوزن‌بانی». (بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۰۲/۲۵).

۳-۳- ویژگی‌های تمدن نوین اسلامی در آینه حکمت متعالیه از منظر آیه الله خامنه‌ای

بر اساس مباحث پیشین، منظومه فکری و مهندسی کلان آیت الله خامنه‌ای نهایتاً در قالب فرایند تحقق اهداف اسلامی منتج به ارائه تمدن نوین اسلامی می‌شود. نکته مهم در این زمینه این است که آیه الله خامنه‌ای خودشان را همواره موظف به تبعیت از مکتب امام خمینی در همه ابعاد می‌دانند، چنانکه ایشان در همان اولین سالروز ارتحال امام خمینی فرمودند: «راه ما همان راهی هست که امام بزرگوارمان ترسیم کردند» (بیانات در مراسم اولین سالگرد رحلت امام خمینی، ۱۳۶۹/۳/۱۴)

از سوی دیگر امام خمینی فیلسوفی نوصدرایی و در جرگه حکمت متعالیه و متأثر از صدرالمتألهین شیرازی است، انسان شناسی امام خمینی هم مبتنی بر حکمت متعالیه است. (ر.ک: لک زایی، ۱۳۹۰: ۱۴۹) نگاه امام به جامعه و تمدن، بر همین نگاه انسان‌شناسانه مبتنی بر حکمت متعالیه استوار است، لذا می‌توان گفت حکمت متعالیه پشتوانه و پشتیبان فکری و فرهنگی جامعه و تمدن مطلوب و متأثر از آن است و می‌توان از آن به عنوان چارچوبی جهت تحلیل جامعه و تمدن مطلوب استفاده کرد. از منظر امام اسلام برای تربیت انسان آمده است و می‌خواهد او را در همه ابعاد تربیت کند (بیانات امام

خمینی، سخنرانی در جمع معلمان کشور (مکتب توحیدی- نقش معلم و مادر)، ۲۷/۵/۱۳۵۸) لذا می‌توان گفت بر اساس مکتب امام خمینی، تمدن مطلوب اسلامی در صورتی به وجود می‌آید که تربیت متعالیه در ابعاد سه‌گانه اخلاقی اعتقادی و فقهی در فرد و سپس جامعه به وجود آید. لذا آیه الله خامنه‌ای هم در راستای حکمت متعالیه امام خمینی، هدف بعثت نبی مکرم اسلام را دعوت مردم به عرصه تربیت عقلانی و تربیت اخلاقی و تربیت قانونی می‌داند. (بیانات در سالروز عید سعید مبعث، ۲۹/۴/۱۳۸۸) با حفظ مطالب گذشته می‌توان گفت ابعاد و ویژگی‌های تمدن نوین اسلامی از منظر آیت الله خامنه‌ای در ابعاد سه‌گانه «تربیت عقلانی و تربیت اخلاقی و تربیت قانونی» قابل تحلیل و بررسی می‌باشد که ذیلاً ویژگی‌های آن بر اساس دیدگاه ایشان تبیین می‌گردد.

نمودار شماره ۱: عوامل تمدن نوین اسلامی در آئینه حکمت متعالیه از منظر آیه الله خامنه‌ای

۳-۴- دانشگاه تمدن‌ساز؛ لازمه تحقق تمدن نوین اسلامی از منظر آیه الله خامنه‌ای

تمدن‌سازی، نیروهای تربیت شده‌ای را می‌طلبد که به طور آگاهانه و با بصیرت تاریخی، پیام و رسالت تمدن‌سازی را در جامعه دمیده و اجزا، زیرساختها و نیازهای تمدن را برآورده سازند. این وظیفه مهم می‌تواند بر عهده یک دانشگاه تمدن‌ساز باشد. دانشگاه (که در این پژوهش شامل همه ارکان سه‌گانه اساتید، دانشجویان و حتی کارکنان دانشگاه می‌باشد) به عنوان یکی از کانون‌های علم، دانش و فرهنگ که وظیفه آن تولید، تبیین و تعمیق علم، معرفت و فرهنگ است، از مهم‌ترین مراکز تأثیرگذار در شکل‌گیری و رشد هر تمدنی است تا بدان حد که می‌توان به جرأت ادعا کرد دانشگاهها

به عنوان ستون‌های برپادارنده تمدنی هستند و بدون دانشگاه هیچ تمدنی راه به جایی نخواهد برد. در عصر جدید کارکرد دانشگاه تنها در آموزش، پژوهش، کارآفرینی خلاصه نمی‌شود، بلکه در نقش یک پایگاه معرفتی به فرهنگ سازی و تمدن سازی نوین می‌پردازد. برای اینکه بتوان به احیای تمدن اسلامی فکر کرد و با ظرفیت سازی مناسب آن را به عنوان الگوی تکامل‌گرا و سعادت بشری معرفی کرد، الزام است عوامل موجد تحقق تمدن نوین اسلامی را بررسی کرد و موانع موجود بر سر راه را مرتفع کرد. دانشگاه تمدن ساز، چنین رسالت مهمی را بر عهده دارد و درصدد است در یکی از مهم‌ترین شرایط تاریخی کشور، امت مسلمان را حول محور هویت ایرانی - اسلامی متحد سازد. دانشگاه به عنوان یک نهاد پیچیده فرهنگی و کانونی مهم، به انتظام اخلاقی و اجتماعی جامعه کمک می‌کند و در جهت بهبود کیفیت زندگی و حفظ و پویایی و نشاط جامعه برای خود مسئولیت‌هایی قائل است. این نهاد بزرگ اجتماعی همچنین به عنوان هسته پیش‌تاز تحولات عمل کرده و از طریق رصد تغییرات اجتماعی و فرهنگی به ویژه در عرصه علم و فناوری، جامعه را برای تسلط بر رویدادهای مهم آینده توانمند و مهیا می‌کند. (صالحی، ۱۳۸۴: ۱۰)

از منظر آیه الله خامنه‌ای خط کلی نظام اسلامی، رسیدن به تمدن اسلامی است. (بیانات در اجتماع بزرگ مردم قم، ۱۳۷۹/۰۷/۱۴) از منظر امام خمینی بعنوان پیر و مرشد آیه الله خامنه‌ای هم «دانشگاه مبدأ همه تحولات است چراکه از دانشگاه سعادت یک ملت و در مقابل سعادت، شقاوت یک ملت سرچشمه می‌گیرد». (امام خمینی، سخنرانی در جمع پزشکان، اساتید و دانشجویان شیراز (اسلامی شدن دانشگاهها، ۱۳۵۸/۳/۱۶)

اما نکته در این است که آیا دانشگاه‌های کشور می‌توانند در تحقق این آرمان بلند انقلاب اسلامی نقش‌آفرینی نمایند. آیا اصولاً دانشگاه‌ها در این مسیر حرکت می‌کنند؟ در حالی که نظام دانشگاهی کشور ما در کنار آموزه‌های الهی و دینی، متأثر از مکاتب و الگوهای اصلی دانشگاهی در جهان (الگوهای از دانشگاه‌های انگلستان، فرانسه و امریکا) ترکیب و ملغمه‌ای ناموزون و بعضاً متعارض از آنها است در حالی که آیت الله خامنه‌ای معتقد است دانشگاهها با انجام اقداماتی می‌توانند در شکل تمدن نوین اسلامی نقش‌آفرین باشند. (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاهها، پژوهشگاهها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، ۱۳۹۴/۸/۲۰) زیرا دانشگاه تمدن‌ساز محیطی است با ساختار

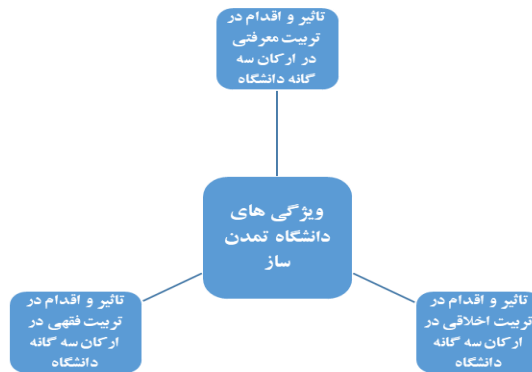
هوشمند و خالق که دغدغه بازانديشی تمدنی و بازسازی اجتماعی دارد و در پی تولید و اشاعه الگوی تمدنی، فرهنگی و اجتماعی اصیل منطبق با زمانه است. (خرمشاد و آدمی، ۱۳۸۸: ۱۶۱) بنابراین متولی تحقق و بالندگی این منظومه، دانشگاه حکمت‌بنیان به‌عنوان قلب تمدن نوین اسلامی است. لذا ایشان در این زمینه به مدیران دانشگاه‌ها و مسئولان دستگاه آموزش عالی کشور امر فرمودند روی این فکر کنید؛ که دانشگاه چه نقشی می‌تواند برای ایجاد تمدن نوین اسلامی ایفا کند؛ چرا که امروز نقش و رسالت دانشگاه، یک نقش تعیین‌کننده برای آینده کشور است. (ر.ک: بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، ۱۳۹۴/۸/۲۰؛ بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۶/۰۲/۲۵)

نکته مهم در این زمینه این است که نظام‌های انقلابی تمدن‌ساز، نیازمند نظریه‌پردازی و ارائه مدل‌ها و الگوها در منظومه یکپارچه فرهنگ، سیاست، اقتصاد، دفاع و امنیت است؛ چرا که ریل انقلاب اسلامی زمان منتهی به آرمان تمدن نوین اسلامی خواهد شد که منشورها، الگوها، مکتب‌ها و نظام‌های قدرتمند، مستحکم، غنی و جهان‌شمول در عرصه‌های یکپارچه اعتقادی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، هنری، فنی و علمی ارائه و تولید شود.

بر این اساس، نتیجه تحقق دانشگاه تمدن‌ساز، ارائه مکتب دانشگاه تراز اسلامی (دانشگاه حکمت‌بنیان) با شعار «تزکیه، جهاد علمی و دانشگاه تمدن‌ساز» است؛ «مکتب دانشگاهی تراز اسلامی» مبتنی بر منظومه فکری آیه الله خامنه‌ای مبدأ و مرکز ثقل همه تحولات دیگر است؛ چرا که خروجی‌های دانشگاه به‌عنوان انسان‌های تراز اسلامی در آینده نزدیک همان کارگزاران جهادی و دانش و فناوری‌های نوظهور و نافع بوده که مرجعیت و اقتدار علمی را به ارمغان خواهد آورد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت از منظر ایشان یکی از عوامل مهم شکل‌دهنده تمدن نوین اسلامی، تحقق دانشگاه تمدن‌ساز می‌باشد.

با توجه به آنچه گفته شد، از نظر محققان این پژوهش، دانشگاه در صورتی می‌تواند تمدن‌ساز باشد که بتواند در ابعاد تربیت معرفتی، اخلاقی و فقهی در ارکان سه‌گانه دانشگاه (اساتید، دانشجویان و کارکنان) تأثیرگذار بوده، اقدام به اندیشه‌پردازی، ارزش‌گذاری، هنجارسازی، نمادسازی، جامعه‌پذیری، الگوسازی و نوآوری رفتاری کند. بر این اساس، ویژگی‌های این نوع دانشگاه را می‌توان در نمودار

ذیل ترسیم کرد:

نمودار شماره ۲: ویژگی های دانشگاه تمدن ساز

۴- روش تحقیق

این پژوهش به روش کیفی و از استراتژی داده بنیاد، استفاده شده است. پژوهش حاضر به لحاظ نوع کیفی با شیوه داده بنیاد و با رویکرد سیستماتیک است که مبتنی بر دستورالعمل پیشنهاد شده از سوی کوربین و استراوس شکل گرفت است. در روش داده بنیاد، نظریه پردازی بر پایه مفاهیم حاصل از داده های گردآوری شده در زمینه مورد مطالعه شکل می گیرد. (ر.ک: Corbin, Strauss, 2008)

داده ها در این پژوهش شامل تمامی بیانات آیه الله خامنه ای از سال ۱۳۵۲ تا ۱۴۰۱ است.

رویکرد سیستماتیک منتسب به استراوس و کوربین مبتنی بر سه گام اصلی کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی است. اولین گام در روش سیستماتیک کدگذاری باز است. در این مرحله، داده های حاصل از بیانات آیه الله خامنه ای به دقت بررسی و مقوله های اصلی و مفاهیم زیرمجموع تعیین شدند. در مرحله دوم، مفاهیم بر اساس اشتراکات یا همگنی و هم معنایی کنار هم قرار گرفتند. در این مرحله، که به آن کدگذاری محوری گفته می شود، یکی از طبقه ها به منزله طبقه محوری گزینش و تحت عنوان پدیده محوری در مرکز فرایند مورد توجه قرار گرفت و ارتباط سایر طبقه ها با آن مشخص شد. در مرحله سوم یا کدگذاری انتخابی، بر اساس یافته های حاصل از کدگذاری محوری، مرحله اصلی نظریه پردازی و ارایه مدل انجام پذیرفت. بر این اساس، مقوله محوری به شکلی نظام مند به دیگر مقوله ها ربط داده شد. در این مرحله مقول هایی که به بهبود یا تعدیل یا توسعه بیشتر

نیاز داشتند، اصلاح شدند و روابط در چارچوب یک مدل و روایت جامع ارائه شد. لذا با لحاظ به اینکه هدف اصلی پژوهش ارائه مدل دانشگاه تمدن‌ساز در فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی با رویکرد تحلیلی داده بنیاد از طریق روش سیستماتیک می‌باشد؛ از این رو این پژوهش به این پرسش پاسخ می‌دهد که از نظر آیت الله خامنه‌ای با رویکرد تحلیلی داده بنیاد چه علل، شرایط، زمینه‌ها و فرآیندی سبب تحقق دانشگاه تمدن‌ساز می‌شود و نهایتاً در صورت تحقق، چه پیامدهایی در فرایند تمدن نوین اسلامی خواهد داشت؟

۵- شاخصه‌های دانشگاه تمدن‌ساز از منظر آیه الله خامنه‌ای

پس از تجزیه و تحلیل بیانات آیه الله خامنه‌ای با محوریت مولفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز، جدول ذیل تنظیم شده است.

جدول کدهای باز، مفاهیم و مقوله‌ها

مقوله	مفاهیم محوری	کد مفهوم‌ها
	تحول معرفتی	توجه به مبانی معرفتی در دانشگاه‌ها، ضرورت انتشار مبانی معرفتی به دیگران اعم از دانشگاهیان و افراد جامعه، تبیین مهم‌ترین چالش‌های معرفتی کنونی نظام، فهم مباحث اسلامی به شکل کارساز برای مسائل دنیای این قرن، پیش‌بینی کمین‌ها و موانع معرفتی و دشمن‌شناسی
شرایط علی	تحول اخلاقی	خودباورمندسازی با ایمان و اعتقاد قلبی جازم به خدا، مردم و خود، اخلاق محوری در اصول علمی، حاکمیت مبانی، ارزش‌ها و اخلاق اسلامی در دانشگاه، لزوم بیداری و برانگیختگی درونی به سوی مبدأ مطلق جهت نیل به کمالات انسانی، وظیفه دانستن خدمت علمی به جامعه، احساس مسئولیت در قبال عموم مردم جهت نیل

به اهداف تمدن اسلامی

ضرورت انطباق کامل ارکان سه گانه دانشگاه با قواعد دینی و فقهی، توجه دادن ماهیت دانشگاه به «فقه‌مداری» و «فقیه‌محوری»، مسئول بودن در قبال تحقق تمدن نوین اسلامی، تبیین ضرورت ایجاد تحول فقهی در حوزه سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، فرهنگی، تبیین لزوم تحقق حکومت بر اساس قوانین دینی یا قالب‌ها و معیارهای شرع

شناسایی و تسهیل در ایجاد گروه‌های گفت‌وگو ساز با ایجاد گروه‌های
هنجارهای مشترک، ترویج ادبیات «تمدن‌سازی» تحقیق بخش
اسلامی»، ایجاد مشارکت و فراهم نمودن گفت‌وگو دانشگاه تمدن
دانشگاه تمدن ساز ساز

تشکیل گروه‌های ایده پرداز در مسیر تحقق تمدن اسلامی، شناسایی مدیران و متخصصان دانشگاهی ترویج دهنده تمدن اسلامی، ارائه تسهیلات و امکانات لازم در جهت حفظ گروه‌های گفت‌وگو ساز با هنجارهای مشترک

شرایط زمینه‌ای سازماندهی گروه‌های تحقیق بخش دانشگاه تمدن ساز

سازماندهی بهینه ارکان سه گانه دانشگاه در راستای تحقق تمدن اسلامی، توسعه و بهبود مدیریت عملکرد مدیران دانشگاه، اجرای سیستم ارتقاء بر اساس کارکرد دانشگاهیان در مسیر تحقق تمدن اسلامی

مدیریت منابع انسانی شرایط مداخله‌گر

محور بودن ترویج فرهنگ تمدن اسلامی، مقدم نبودن منافع فردی در مقابل منافع تحقق تمدن اسلامی

فرهنگ سازمانی

<p>عدالت خواهی و عدالت محوری در دانشگاهها، استقرار عدالت آموزشی و پژوهشی، عدالت در مواجهه با مسئولان دانشگاه در راستای تحقق تمدن اسلامی، عدالت در تقسیم مناصب دانشگاهی در راستای تحقق تمدن اسلامی</p>	
<p>احترام به نخبگان متعهد دانشگاهی، جذب اساتید و کارکنان متعهد و متخصص در حرفه محول، جذب اساتید و کارکنان معتقد به اهداف عالی اسلام، گزینش و جذب و استخدام بر اساس ملاکهای اخلاقی، علمی و فقهی، انتقال آموزه های تمدن ساز بوسیله ارتباط با صنعت و جامعه</p>	جذب راهندها
<p>آموزش ادبیات « تمدن سازی اسلامی»، تبیین وظیفه اصلی دانشگاه از تربیت علمی صرف به تربیت چند بعدی (اخلاقی، معرفتی و فقهی)، آگاهسازی کارکنان و مدیران در زمینه آثار مثبت تمدن سازی اسلامی، پژوهش محور بودن، مسئله محوری و داشتن نقشه جامع علمی برای تمدن سازی اسلامی</p>	آموزش
<p>تلاش پیگیر جهت پیشرفت علمی در راستای اهداف عالی اسلام، ایجاد دغدغه خدمت مداری به مردم در همه سطوح دانشگاه، اهتمام جدی به تقویت تقوا، اخلاق مداری و معنویت در همه سطوح دانشگاه، خلاقیت، تعهد، تلاش مجاهدانه و مجدانه، اتخاذ سبک زندگی اسلامی</p>	توانمندی از حیث پيامدها اخلاقی

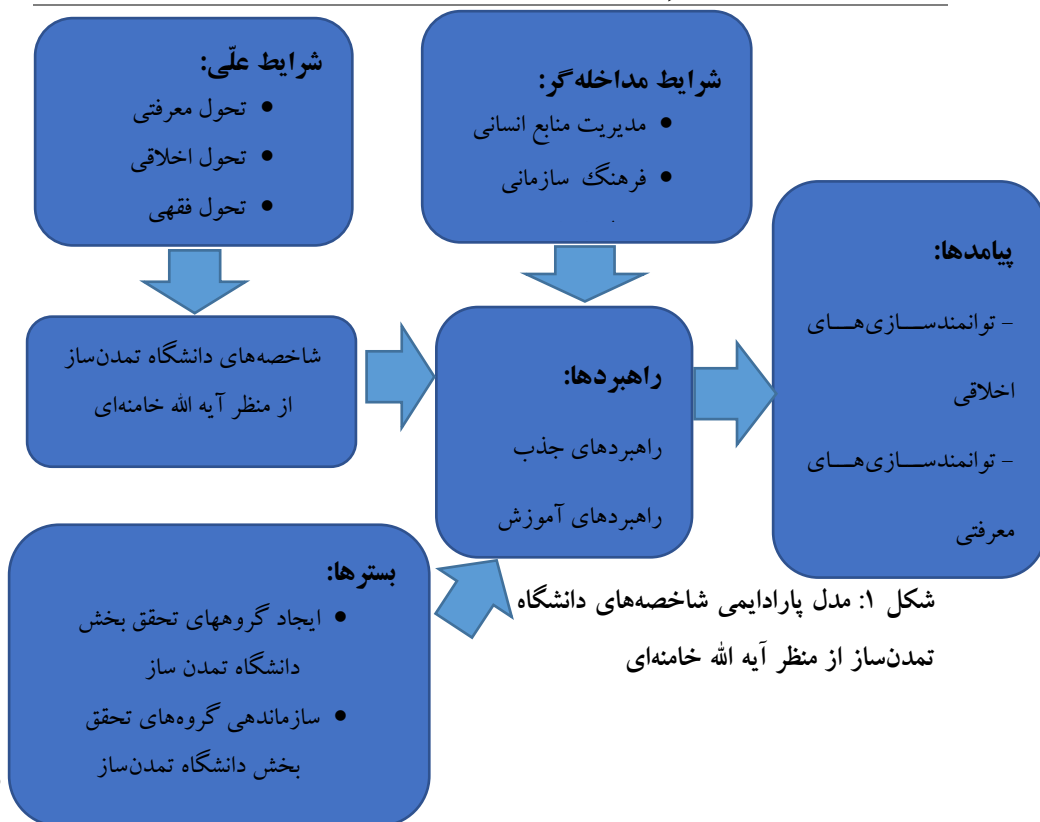
توانمندی از حیث معرفتی

ایجاد شناخت لازم به لزوم تمدن‌سازی از طریق دانشگاه، تلاش، کار و ابتکار، اجتهاد و پاسخگویی به نیازهای جامعه بر اساس تمدن‌سازی اسلامی، ایجاد قدرت مقابله با هجمه‌های معرفتی، شناخت نیازهای حقیقی و اساسی کشور در راستای تمدن‌سازی اسلامی

انطباق همه قوانین در ابعاد مختلف در دانشگاه بر اساس فقه اسلامی، تبعیت از قوانین و مقررات دینی بدون کنترل، ارایه خدمت جهادی، احساس مسئولیت و وفای در قبال عموم مردم،

توانمندی از حیث فقهی

مسئولیت همه ارکان دانشگاه جهت تحقق اهداف تمدن‌نویین اسلامی، مدیریت دانش منطبق با اهداف دین اسلام

۶- بحث و نتیجه‌گیری

هدف از پژوهش حاضر ارائه مدل ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز در فرایند تحقق تمدن نوین اسلامی از منظر آیت الله خامنه‌ای بود که مدل پارادایمی ارائه شده پنج مقوله شرایط علی، شرایط بسترساز، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها را در بر گرفت.

۶-۱- شرایط علی دانشگاه تمدن‌ساز:

در تحلیل داده‌های حاصل از بیانات آیت الله خامنه‌ای، شرایط علی در قالب سه مفهوم عوامل شناختی، اخلاقی و فقهی تبیین شد، چرا که ایشان در راستای حکمت متعالیه امام خمینی معتقدند اساساً بعثت نبی مکرم اسلام در واقع دعوت مردم به تربیت عقلانی و تربیت اخلاقی و تربیت قانونی بود؛ زیرا تحقق تربیت در ابعاد مذکور موجب زندگی آسوده و رو به تکامل انسان می‌شود و لذا انسان به این تربیت نیازمند است (بیانات در سالروز عید سعید مبعث، ۱۳۸۸/۴/۲۹) از این رو می‌توان این نتیجه را گرفت از منظر ایشان دانشگاه تمدن‌ساز در صورتی بوجود می‌آید که در سه محور و سه بخش، تحولات ذیل محقق شود: ابتدا ایجاد تحول معنوی و خود باورمندسازی (اخلاقی)، سپس ایجاد تحول معرفتی (اعتقادی) و در نهایت انطباق فقهی کامل با موازین شرع می‌باشد.

الف: تحول معرفتی؛ بطور کلی می‌توان گفت از منظر آیه الله خامنه‌ای مراد از ایجاد تحول معرفتی در دانشگاه تمدن‌ساز "معارف زمانه شناسانه ناظر به شرایط عصری حیات اجتماعی دین" می‌باشد. لازم به ذکر است که در اینجا منظور از عصری، معاصر نیست؛ چرا که معاصر ناظر بر صد سال دویست سال اخیر است ولی عصری قدری دامنه‌اش وسیع‌تر است. که بطور دقیق منظور عصر غیبت است. در حقیقت دانشگاه تمدن‌ساز در مرتبه بصیرتی تحول معرفتی باید بتواند معارف عصر غیبت را سامان دهد و بتواند معارف را متناسب با وضعیت و شرایط عصر غیبت ساماندهی کند. در واقع تحول معرفتی شرح معرفت‌های کلان بنیادین، راهبردی و کاربردی مکتب انقلاب اسلامی و دستیابی به اندیشه راهنمای کلان جهت مدیریت برنامه‌های اسلامی است. لذا در این زمینه فرمودند: «باید بنای نظام را باید بر اساس آن مبانی معرفتی کامل کنیم؛ یعنی نظام اسلامی، دولت اسلامی و کشور اسلامی، هرکدام مترتب بر همدیگر است؛ این‌ها همه یکسان و یک چیز نیستند. تا کشور، اسلامی بشود، ما خیلی کار داریم. تا مکارم اخلاق اسلامی و دانشگاه اسلامی - همین توقعاتی که شما دارید و

آرزوهای بلندی که به حق در نسل جوان ما هست - تحقق پیدا کند، راه طولانی‌ای داریم». (بیانات در دیدار دانشجویان نمونه و نمایندگان تشکل‌های مختلف دانشجویی، ۱۳۸۵/۷/۲۵) لازم به ذکر است تحول معرفتی در دانشگاه بوسیله عوامل ذیل محقق می‌شود که عبارتند از: توجه به مبانی معرفتی در دانشگاهها، ضرورت انتشار مبنای معرفتی به دیگران اعم از دانشگاهیان و افراد جامعه، تبیین مهم‌ترین چالش‌های معرفتی کنونی نظام، فهم مباحث اسلامی به شکل کارساز برای مسائل دنیای این قرن، پیش بینی کمین‌ها و موانع معرفتی و دشمن شناسی.

ب: تحول اخلاقی؛ مراد از تحول اخلاقی، تبیین عوامل اخلاقی که موجب تحقق شاخصه‌های دانشگاه تمدن‌ساز می‌شود، می‌باشد. بطور کلی از منظر ایشان از الزمات دانشگاه تمدن‌ساز، اخلاق محوری در اصول علمی می‌باشد. چرا که ایشان معتقدند ما بایستی دستگاه علمی خودمان را مراقبت کنیم و یک راه جدیدی برای علم درست کنیم که آن عبارت است از سازندگی اخلاقی و معنوی در کنار علم. (بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، ۱۳۹۴/۸/۲۰) ایشان در راستا به اساتید دانشگاه تأکید می‌کنند شماها که تربیت‌کننده جوانها هستید، می‌توانید در مجموعه زیر ولایت علمی و فکری خودتان هم اثر بگذارید؛ شما که اهل توجه و اهل تضرع و اهل ارتباط قلبی با خدا باشید، جوانها هم در زیر چتر تعلیم شما و ولایت علمی شما، به‌طور طبیعی به همین سمت حرکت می‌کنند. (بیانات در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاه‌ها، ۱۳۹۶/۳/۳۱)

لذا در ابلاغ سیاست‌های کلی علم و فناوری (نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری) به امور ذیل تصریح می‌کنند:

- ۱- حاکمیت مبانی، ارزش‌ها، اخلاق و موازین اسلامی در نظام آموزش عالی، تحقیقات و فناوری و تحقق دانشگاه اسلامی با تأکید بر:
- ۲- اهتمام به نظام تعلیم و تربیت اسلامی و اصل پرورش در کنار آموزش و پژوهش و ارتقاء سلامت روحی و معنوی دانش پژوهان و آگاهی‌ها و نشاط سیاسی آنان.
- ۳- تربیت اساتید و دانشجویان مؤمن به اسلام، برخوردار از مکارم اخلاقی، عامل به احکام اسلامی، متعهد به انقلاب اسلامی و علاقمند به اعتلای کشور.

۴- حفظ موازین اسلامی و ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی در استفاده از علم و فناوری. (بیانات ابلاغ سیاست‌های کلی «علم و فناوری»، ۱۳۹۳/۶/۲۹)

لازم به ذکر است تحول اخلاقی در دانشگاه بوسیله عوامل ذیل محقق می‌شود که عبارتند از: خود باورمندی، ایمان و اعتقاد قلبی جازم به خدا، مردم و خود، اخلاق محوری در اصول علمی، حاکمیت مبانی، ارزش‌ها و اخلاق اسلامی در دانشگاه، لزوم بیداری و برانگیختگی درونی به سوی مبدأ مطلق جهت نیل به کمالات انسانی، وظیفه دانستن خدمت علمی به جامعه، احساس مسئولیت در قبال عموم مردم جهت نیل به اهداف تمدن اسلامی.

پ: تحول فقهی؛ مراد از تحول فقهی، تبیین عوامل فقهی که موجب تحقق شاخصه‌های دانشگاه تمدن‌ساز می‌شود، می‌باشد. بطور کلی از منظر ایشان از بایسته‌های دانشگاه تمدن‌ساز، تبیین ضرورت انطباق کامل همه نهادها و همچنین ارکان سه گانه دانشگاه با قواعد دینی و فقهی بر اساس گفتمان عدالت دینی می‌باشد. از این رو است که ایشان تأکید دارند جوان و دانشجو و مؤمن شأنش همین است که عدالت را بخواهد و گفتمان عدالت خواهی را فریاد کند. (پرسش و پاسخ دانشجویان با رهبر انقلاب درباره وظایف دانشجو، ۱۳۸۹/۹/۱۶) لازم به ذکر است تحول اخلاقی در دانشگاه بوسیله عوامل ذیل محقق می‌شود که عبارتند از: ضرورت انطباق کامل ارکان سه گانه دانشگاه با قواعد دینی و فقهی، توجه دادن ماهیت دانشگاه به «فقه‌مداری» و «فقیه‌محوری»، مسئول بودن در قبال تحقق تمدن نوین اسلامی، تبیین ضرورت ایجاد تحول فقهی در حوزه سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، فرهنگی، تبیین لزوم تحقق حکومت بر اساس قوانین دینی یا قالب‌ها و معیارهای شرع.

بنابراین می‌توانیم این نتیجه را بگیریم که شرایط علمی تحقق دانشگاه تمدن‌ساز از منظر رهبر انقلاب اسلامی با ایجاد تربیت معرفتی، اخلاقی و فقهی در دانشگاه محقق می‌شود. (ر.ک: بیانات در دیدار وزیر علوم و استادان دانشگاه تهران، ۱۳۸۸/۱۱/۱۳)

۲-۶- شرایط بستر ساز (زمینه‌ساز) دانشگاه تمدن‌ساز؛ شرایط بستر ساز به مجموع عواملی اطلاق می‌شود که زمینه اجرایی شدن دانشگاه تمدن‌ساز را فراهم می‌سازند و بر رفتارها و کنش‌ها تأثیر می‌گذارد، اطلاق می‌شود. در تحلیل داده‌های حاصل از بیانات آیه الله خامنه‌ای، شرایط بستر ساز (زمینه‌ساز) دانشگاه تمدن‌ساز در قالب دو مفهوم ایجاد گروه‌های تحقق بخش دانشگاه تمدن‌ساز و

سازماندهی گروه‌های تحقق بخش دانشگاه تمدن‌ساز تبیین شد. لازم به ذکر است از منظر ایشان ایجاد گروه‌های تحقق بخش دانشگاه تمدن‌ساز، بوسیله شناسایی و تسهیل در ایجاد گروه‌های گفتمان ساز با هنجارهای مشترک، تروج ادبیات «تمدن سازی اسلامی»، ایجاد مشارکت و فراهم نمودن گفتمان دانشگاه تمدن‌ساز، محقق می‌شود (ر.ک: پرسش و پاسخ دانشجویان با رهبر انقلاب درباره وظایف دانشجو، ۱۳۸۹/۹/۱۶) و سازماندهی گروه‌های تحقق بخش دانشگاه تمدن‌ساز بوسیله تشکیل گروه‌های ایده پرداز در مسیر تحقق تمدن اسلامی، شناسایی مدیران و متخصصان دانشگاهی ترویج دهنده تمدن اسلامی، ارایه تسهیلات و امکانات لازم در جهت حفظ گروه‌های گفتمان‌ساز با هنجارهای مشترک، محقق می‌شود (ر.ک: بیانات در دیدار جمعی از کارگران و معلمان، ۱۳۷۷/۲/۱۰؛ بیانات در دیدار وزیر علوم و استادان دانشگاه تهران، ۱۳۸۸/۱۱/۱۳؛ بیانات در دیدار طلاب مدرسه علمیه آیت‌الله مجتهدی، ۱۳۸۳/۳/۲۲)

۳-۶- شرایط مداخله‌گر؛ بر اساس مفاهیم احصاء شده مدیریت منابع انسانی، فرهنگ سازمانی و عدالت سازمانی سه محور کلی مداخله‌گر در شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز معرفی شدند. لازم به ذکر است از منظر ایشان مدیریت منابع انسانی بوسیله سازماندهی بهینه ارکان سه گانه دانشگاه در راستای تحقق تمدن اسلامی، توسعه و بهبود مدیریت عملکرد مدیران دانشگاه، اجرای سیستم ارتقاء بر اساس کارکرد دانشگاهیان در مسیر تحقق تمدن اسلامی، محقق می‌شود و فرهنگ سازمانی بوسیله محور بودن ترویج فرهنگ تمدن اسلامی، مقدم نبودن منافع فردی در مقابل منافع تحقق تمدن اسلامی، محقق می‌شود و عدالت سازمانی بوسیله عدالت خواهی و عدالت محوری در دانشگاهها، استقرار عدالت آموزشی و پژوهشی، عدالت در مواجهه با مسئولان دانشگاه در راستای تحقق تمدن اسلامی، عدالت در تقسیم مناصب دانشگاهی در راستای تحقق تمدن اسلامی، محقق می‌شود (ر.ک: بیانات در جمع اساتید، فضلا و طلاب حوزه علمیه قم در مدرسه فیضیه ۱۳۷۹/۷/۱۴؛ بیانات در مراسم پانزدهمین سالگرد رحلت امام خمینی، ۱۳۸۳/۳/۱۹؛ بیانات در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، ۱۳۹۲/۱۲/۲۰).

۴-۶- راهبردها؛ بر اساس مدل پژوهش، تحقق دانشگاه تمدن‌ساز بر اساس دیدگاه آیه الله خامنه‌ای به واسطه اجرایی شدن راهبردها انجام خواهد پذیرفت. مقوله‌های احصاء شده جهت پیشنهادها

راهبردی، احترام به نخبگان متعهد دانشگاهی، جذب اساتید و کارکنان متعهد و متخصص در حرفه محول، جذب اساتید و کارکنان معتقد به اهداف عالی اسلام، گزینش و جذب و استخدام بر اساس ملاکهای اخلاقی، علمی و فقهی، انتقال آموزه‌های تمدن ساز بوسیله ارتباط با صنعت و جامعه (راهبردهای جذب) (ر.ک: بیانات در دیدار جمعی از نخبگان و استعداد‌های برتر علمی کشور ۱۴۰۰/۸/۲۶) و آموزش ادبیات «تمدن سازی اسلامی»، تبیین وظیفه اصلی دانشگاه از تربیت علمی صرف به تربیت چند بُعدی (اخلاقی، معرفتی و فقهی)، آگاه‌سازی کارکنان و مدیران در زمینه آثار مثبت تمدن سازی اسلامی، پژوهش محور بودن، مسئله محوری و داشتن نقشه جامع علمی برای تمدن‌سازی اسلامی (راهبردهای آموزش) را در بر می‌گیرد. (ر.ک: بیانات در دیدار رؤسای دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز رشد و پارک‌های علم و فناوری، ۱۳۹۴/۸/۲۰)

۵-۶- پیامدها؛ بر اساس تحلیل نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر، هر چه به شکل‌گیری دانشگاه تمدن‌ساز از منظر آیه الله خامنه‌ای نزدیک شویم، میزان توانمندسازی‌های معرفتی، اخلاقی و فقهی در ارکان سه گانه دانشگاه افزایش خواهد یافت. تحقیقات دیگر نیز نشان می‌دهد افزایش این متغیرهای مهم، تأثیری مثبت و معنادار بر اثربخشی دانشگاه در مسیر تمدن سازی اسلامی می‌کند. (بعنوان نمونه ر.ک: سیاه پوش، ۱۳۸۹: ۱۲۲-۱۰۵)

یکی از پیامدهای ملموس دانشگاه تمدن ساز، توانمندی‌های اخلاقی ارکان سه گانه دانشگاه می‌باشد. اثرات و پیامدهای توانمندسازی‌های اخلاقی دانشگاهیان در تلاش پیگیر جهت پیشرفت علمی در راستای اهداف عالی اسلام، ایجاد دغدغه خدمت‌مداری به مردم، اهتمام جدی به تقویت تقوا، اخلاق‌مداری و معنویت، خلاقیت، تعهد، تلاش مجاهدانه و وجدانه، اتخاذ سبک زندگی اسلامی دیده می‌شود. (ر.ک: بیانات در دیدار مداحان، ۱۳۹۸/۱۱/۲۶)

یکی از پیامدهای مهم دانشگاه تمدن‌ساز، توانمندسازی‌های معرفتی ارکان سه گانه دانشگاه می‌باشد. اثرات و پیامدهای توانمندسازی‌های معرفتی دانشگاهیان در ایجاد شناخت لازم به لزوم تمدن‌سازی از طریق دانشگاه، تلاش، کار و ابتکار، اجتهاد و پاسخگویی به نیازهای جامعه بر اساس تمدن‌سازی اسلامی، ایجاد قدرت مقابله با هجمه‌های معرفتی، شناخت نیازهای حقیقی و اساسی کشور در راستای تمدن‌سازی اسلامی، دیده می‌شود. (ر.ک: بیانات در دیدار جوانان استان خراسان شمالی،

(۱۳۹۱/۷/۲۳)

از دیگر پیامدهای با اهمیت دانشگاه تمدن ساز، توانمندسازی‌های فقهی ارکان سه گانه دانشگاه می باشد. اثرات و پیامدهای توانمندسازی‌های فقهی دانشگاهیان در انطباق همه قوانین در ابعاد مختلف در دانشگاه بر اساس فقه اسلامی، تبعیت از قوانین و مقررات دینی بدون کنترل، رایحه خدمت جهادی، احساس مسئولیت و وظیفه در قبال عموم مردم، مسئولیت همه ارکان دانشگاه جهت تحقق اهداف تمدن نوین اسلامی، مدیریت دانش منطبق با اهداف دین اسلام، دیده می شود. (ر.ک: بیانات در دیدار جمعی از دانشجویان قزوین، ۱۳۸۲/۹/۲۶)

فهرست منابع:

۱. اکبری، مرتضی، رضائی، فریدون، واکاوی شاخصه‌های تمدن نوین اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری، فصلنامه مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی، س ۳، ش ۵، پاییز و زمستان ۱۳۹۳.
۲. آدمی ابرقویی، علی، درآمدی بر دانشگاه تمدن‌ساز اسلامی: بایسته‌های نظری، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۸۷.
۳. جان احمدی، فاطمه، تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، تهران، نشر معارف، ۱۳۹۳.
۴. حاتمی، محمدرضا و دیگران، دانشگاه تمدن‌ساز و بیداری اسلامی؛ دایره‌المعارف جنبش‌های اسلامی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، ۱۳۹۲.
۵. خرمشاد، محمدباقر، آدمی، علی، انقلاب اسلامی، انقلاب تمدن‌ساز؛ دانشگاه ایرانی، دانشگاه تمدن‌ساز، فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ش ۲، ۱۳۸۸.
۶. خسروپناه، عبدالحسین، منظومه فکری حضرت آیت العظمی خامنه‌ای (نظام بینشی، کنشی و منشی)، تهران، سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۶.
۷. خمینی، روح الله، صحیفه امام خمینی، ج ۸، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام، ۱۳۸۹.
۸. خنفیر، حسین، موسوی، زینب السادات، بایسته‌های دانشگاه فرهنگ‌ساز در هزاره سوم (مطالعه موردی: جامعه اسلامی در عرصه جهانی)، فصلنامه دانشگاه اسلامی، س ۱۵، ش ۱، بهار ۱۳۹۰.

۹. ذوالفقارزاده، محمدمهدی، سعدآبادی ارانی، علی اصغر، بازتعریف کارکردهای اصلی دانشگاه در جامعه بر اساس آرمان‌های اسلامی در اندیشه امام خمینی، فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج، س ۱۷، ش ۶، زمستان ۱۳۹۳.
۱۰. رادمهر، محسن و دیگران، واکاوی شاخص‌ها، ویژگی‌ها و بایسته‌های جوانان تمدن‌ساز در تراز نظام انقلابی در اندیشه مقام معظم رهبری، فصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، س ۹، ش ۱۹، بهار و تابستان ۱۳۹۸.
۱۱. سیاهپوش، ابوتراب، ویژگی‌های دانشگاه تمدن‌ساز، فصلنامه جامعه پژوهشی فرهنگی، س ۱، ش ۲، پاییز و زمستان ۱۳۸۹.
۱۲. صالحی، ذاکر، دانشگاه ایرانی، تهران، نشر کویر، ۱۳۸۴.
۱۳. لک زایی، نجف و لک زایی، رضا، تحلیل انقلاب اسلامی ایران در چهار چوب حکمت متعالیه، ص ۱۴۹، پژوهشنامه متین، شماره ۵۱، تابستان ۱۳۹۰.
۱۴. مهرآور، شهرام، شناسایی مولفه‌های دانشگاه تمدن‌ساز ایرانی اسلامی، فصلنامه مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ش ۸۶، بهار ۱۴۰۰.
۱۵. وجدانی، فاطمه، مبانی و اصول پرورش دانشجوی تمدن‌ساز، بر اساس دیدگاه مقام معظم رهبری، همایش بین‌المللی بازخوانی تمدن اسلامی و جهان شهر معنوی با تأکید بر شهر مقدس مشهد، تهران، ۱۳۹۶.

سایت‌ها

1. <https://Emam.com>
2. www.khamenei.ir

منابع انگلیسی

3. Corbin, J. & Strauss, A, Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory (3 rd Ed), Thousand Oaks, CA: Sage, 2008.